

³ Horváth Pál: Uo.

⁴ Birik Pál: Uo.; Zsolnai Lajosné: Iskolakultúra, Bp., 1992 6-7.sz. 116. o.

⁵ Véleményét kifejezte:

- 12 lelkész (4 egyházkörből),
- 7 iskolaigazgató,
- 11 pedagógus,
- 600 I-XII. osztályos tanuló.

* Ennek a kihívásnak van egy olyan vetülete is, amely egyházunk jövőjére is hatással van. A mai gazdasági, erkölcsi, lelki válságban az emberek megoldást, megértést, vigasztalást keresnek. Naponta tapasztalhatják, hogy a politikusok - színüktől függetlenül - ezt nem képesek még orvosolni, nemhogy megoldani. Ezért az egyház kell többet tegyen, hogy a kétségbeesett embereket, akik elég nagy számban fordulnak az egyház felé, legalább lelkileg megnyugtassa, megvigasztalja. Ha ez nem sikerül, kevesebben maradunk, s nőni fog a szekták és a többi - esetleg itt még teret nem hódított - felekezetek gyülekezete.

A teológusoknak, a jövő lelkészeinek, hitoktatóinak tanácsolom: már most kezdjék meg gyűjteni az anyagot a vallásórákra, bővítsék pedagógiai, lélektani ismereteiket, mert erre nagy szükségük lesz.

CZIRE SZABOLCS

JÉZUS ÉS A TÖRVÉNY

1. A TÖRVÉNY KÉPVISELŐI; JÉZUS ÉS A FARIZEUSOK

Ha az evangéliumokat elejétől kezdve olvassuk, azt látjuk, hogy Jézus vitapartnerei és ellenfelei, a farizeusok és írástudók, egyre élesebb kontúrt kapnak Jézus történetében, támadásaik egyre hevesebbek. De annál meglepőbb, amikor a passiótörténethez érkezünk: mintha csak nyomuk veszett volna, többé nem hallunk róluk. Akik Jézusnak egész életében nyílt ellenségei voltak, az elítélésnél és kivégzésnél nincsenek jelen?

Az evangéliumokban a farizeusok jelölik a helyi, bigott vallásosság önjelölt prókátorait, ahogyan Bultmann is megállapítja.¹

Érdekes nyomon követni a szövegek fokozatos átalakulását, ahogy Jézus ellenfelei egyre inkább ellenségeivé lesznek, akiket nem egyszer mélységes gonoszság hat át, és végül egyetlen céljuk: Jézus megbuktatása és megsemmisítése lesz.

A farizeusok ugyanakkor a törvény őreinek is látszanak az evangéliumokban, és ezért úgy tűnik, hogy Jézus ellenük intézett támadása tulajdonképpen a törvény elleni támadás. Ezért kell megnéznünk, mielőtt Jézus törvényhez való viszonyulásáról beszélünk, hogy a farizeusok valójában mi-

lyen mértékben és hogyan képviselték a mózesi törvényt. E fejezet erre próbál választ adni.

Jézus korában a farizeusok olyan közösséget alkottak, amelynek tagjai önkéntesen bizonyos tisztasági előírásokat és más kötöttségeket vállaltak magukra. Jézus korában közel 6000 tagot számláltak. Valójában sohasem egyesültek az írástudókkal, de témánk tekintetében egy lapon emlegethetjük őket, akárcsak Jézus tette. A mögöttük álló két évszázad alatt úgy alakult sorsuk, hogy a nép tanítóivá lettek, és ezért tudatosan azonosultak a nép hitével. Így őket úgy lehet tekinteni, mint az általános zsidóság felfogásának képviselőit, szemben a szadduceusokkal, akik ellenforradalmi csoporttá váltak erre az időre.

Magát senki nem nevezte szívesen farizeusnak, mert a megnevezés többnyire elmarasztaló jelentésű volt.² Ha akkoriban azt mondták: „farizeus”, mindenki vallási képmutatóra gondolt. Az esszénusok „mázolóknak” csúfolták őket, Jézus pedig meszelt sírokhoz hasonlítja őket. Jézus a farizeusok képmutatását a tanításuk és cselekedeteik közti ellentétben látta, „mert ők mondják, de nem cselekszik”. (Mt 23,3)

A farizeusok elleni polemika olyan általánosan elterjedt volt, hogy még a rabbinusi irodalomban is megtaláljuk azt, amely pedig voltaképpen farizeusi. Egy hét farizeusi fajtát felsoroló irat foglalja ezt össze, amely nem más, mint a képmutatás témájának variációkban való feldolgozása. Érdekes, hogy Jézus is épp hétszeres „jaj”-jal szólítja meg a farizeusokat. (Mt 23,1-36) Az említett iratban az első típus egy ún. „váll-farizeus”, aki a parancsolatokat a vállakra felfrakja. Jézus is azt mondja, hogy a farizeusok „súlyos és elhordozhatatlan terheket kötnek össze, és az emberek vállára rakják, de maguk egy ujjal sem akarják azokat megmozdítani”. (Mt 23,4)

Ismeretes, hogy az esszénusok élesen elzárkóztak a farizeusoktól és teljes egészében elutasították őket. Jézus viszonyulása azonban egészen más: „Az írástudók és farizeusok Mózes székében ülnek. Tehát mindazt, amit mondanak, tegyék meg és tartsátok meg, de cselekedetüket ne kövessétek, mert beszélnek ugyan, de nem teszik”. (Mt 23,2-3) Jézus a farizeusokban Mózes örökösait látta, s ezért mondta hallgatóinak, hogy kövessék tanításukat. Ez érthető, ha arra gondolunk, hogy Jézus bármennyire is támadta a mindennapi vallásosság formalizmusát, mégiscsak a nép vallásához áll közelebb, és a szektáktól távolabb.

A farizeusok történetét nézve, érthetetlennek kell minősítenünk az evangéliumokban megnyilvánuló ellenséges magatartásukat. Néhány közülük féltékenyen figyelhette a népszerű próféta tevékenységét, de szervezett támadásról aligha lehetett szó. Volt idő, amikor ilyen véres üldözéseket folytattak, például amikor Salome Alexandra királynő alatt háromszor hatalomra jutottak, nem kímélték szadduceus ellenfeleiket, és a holt tengeri tekercekből most már tudjuk, hogy az esszénusok ellen is szabályszerű üldözésbe kezdtek. Ám Jézus korában mindez a múlté volt, s a farizeus kortársak szégyellték. Jézus erről is tartott egy beszédet: „Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert síremléket emeltek a prófétáknak, és felékesítitek az igazak sírköveit, és azt mondjátok: Ha atyáink idejében éltünk volna, nem vettünk volna velük részt

a próféták véreinek kiontásában. Így magatok ellen tanúskodtok azzal, hogy fiai vagytok a próféták gyilkosainak”. (Mt 23,29-31)³

Bár az evangéliumok szerint a farizeusok a lehető legellenségesebben viszonyultak Jézushoz, a Jézus peréről szóló híradásban mégsem szerepelnek. Csupán a legkevésbé történeti János említi meg őket Júdás és a katonák oldalán. (Jn 18,3) E látszatra meglepő tény oka talán az lehet, hogy a farizeusok fontos szerepet játszottak a keresztény gyülekezet kialakulási és megerősödési évtizedeiben. Amikor a szadduceus főpap üldözőbe vette az apostolokat, a farizeus Gamáliel fogta pártjukat és mentette meg őket. (ApCsel 5,17-42) Amikor Pált a jeruzsálemi nagytanács elé vitték, azzal mentette meg életét, hogy farizeusokra hivatkozott. (ApCsel 22,30-23,10) Amikor azután 62-ben Jakabot, Jézus testvérét és valószínűleg még más keresztényeket is jogellenesen kivégeztette a szadduceus főpap, a farizeusok a királyhoz fordultak - és az leváltotta a főpapot.⁴

Most ezek után nézzük meg közelebbről azokat az evangéliumi tudósításokat, amelyek Jézusnak a törvénnyel való összeütközését mutatják.

2. VITÁK AZ EVANGÉLIUMOKBAN

Az evangéliumok egy sor olyan történetet közölnek, amelyekben a farizeusok azzal vádolják Jézust, hogy megtörte a mózesi törvényt. Ezek két, illetve három téma köré csoportosulnak: tisztasági előírások elleni vétség, a szombat és az ahhoz kapcsolódó gyógyítási történetek. Ezeket nem lehet egymástól szétválasztva, külön tárgyalni, mert mondanivalójukban és megoldásukban nagyon hasonlóak és gyakran egymást magyarázzák.

„Egy szombaton gabonaföldeken ment át és tanítványai kalászkokat tépdestek, tenyerük között morzsolták, és ették. Akkor szóltak neki⁵ némely farizeusok: miért tesznek ők olyat, amit nem szabad szombaton tenni ?” (Lk 6,1-5) Az általános felfogás azt tartotta, hogy a szombaton lehullott kalászkokat csak az ujjakkal szabad szédörzsölni, de Jehuda rabbi nézete szerint, aki, mint Jézus, galileai volt, ez „tenyérrel” is megtehető.⁶ Némely farizeus tehát hibáztatta Jézus tanítványait, akik nyilván a Galileában honos tradíció szerint cselekedtek. Az eredeti elbeszélés görög fordítója azonban nem ismerte a zsidóság szokásait, és a szemléletesség kedvéért a jelenetbe beiktatta a kalászkok letépdésését, ami valóban törvénysértésnek számított.

Az evés előtti kézmosás esetében a szinoptikus tradíció véltlen a félreértésben. A kézmosás parancsolata voltaképpen nem tartozik sem az írásba foglalt, sem a szóbeli tanhoz. Jézus korában ez a mondat volt érvényben: „Az evés előtti kézmosás szabad választás tárgya, de evés után a víz kötelező.” E szokás esetében rabbinikus előírásról van szó, amely feltehetően a Jézus előtti generáció idejében lépett életbe.

A korabeli falusi farizeusok között még a legmerevebb is értetlenül állt volna, ha valaki azt állította volna, hogy Jézus megtörte Mózes törvényét azáltal, hogy tanítványai nem mindig mosnak kezet étkezés előtt. A zsidó előírások hierarchikus rendje felől nézve az írástudók a Jézussal való párbeszédben a kézmosást csupán a vének hagyományának (Mk 7,5) nevezték. Jézus is

korának fogalmi nyelvén beszélt, amikor a kézmosás rabbinikus rendelkezését -amely akkoriban nem volt kötelező-, az emberek hagyományának nevezte, szemben az Isten írásos és szóbeli tanának parancsolataival. (Mk 7,8) Az évés előtti kézmosás rendelkezése már csak azért sem lehetett általánosan kötelező, mert azon tisztasági előírások közé tartozott, amelyek nem minden zsidóra vonatkoztak, hanem a zsidók bizonyos csoportjai önkéntesen vették magukra egész életükre. E kötelezettségek fokozata és mértéke különböző volt; szigorúan véve a farizeusok körében a rituális tisztaság szabályai sokkal enyhébbek voltak, mint az esszénus közösségéi. Ezért érthető, hogy Jézus a kézmosásról szóló vitában rögtön általánosságban vette szemügyre a tisztulásoknak ezt a kategóriáját: „Nem az teszi tisztátalanná az embert, ami bemegy a száján, hanem ami kijön a szájából, az teszi tisztátalanná az embert”. (Mt 15,11) Így Jézus e mondásának semmi köze nincs a zsidóság parancsolatainak általános felfüggesztéséhez, hanem az a farizeusok ellen gyakorolt kritikájához tartozik.

Jellemző, hogy a kézmosásnál és a kalásztépésnél a tanítványok azok, akik kevésbé szigorúak a törvény gyakorlásában. S amikor Jézust figyelmeztetik a tanítványok hanyagságára, ő nemcsak a tanítványokat veszi védelmébe, hanem frontális támadással válaszol, melynek szigorúsága nincs arányban megesett aprósággal. Jézus tehát megragadja az alkalmat, hogy egy elvi kérdést tisztázzon: „A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért; tehát az ember ura a szombatnak is”. (Mk 2,27-28)

Nagyon hasonló a helyzet a szombatnapon gyógyítások esetében is: Jézus tulajdonképpen alkalmat keres a túlzott kegyesek elleni pedagógiai támadáshoz. Itt előre kell bocsátani, hogy ha az életveszély legkisebb gyanúja is fennállt, meg volt engedve mindenfajta gyógyítás szombatnapon is. Egyéb esetekben az eszközöket igénybe vevő gyógyítás meg volt tiltva, de a szó általi gyógyítás a legveszélytelenebb betegség esetében is engedélyezett volt. A szinoptikusok elbeszélései szerint Jézus mindig tartotta magát ehhez. Egyetlen kivétel van, amikor ez nem így történik. A János evangéliumában van egy gyógyítási történet, amely szombatnapon volt és amely erősen emlékeztet a Mk 8,22-26-ban található történetre. (Jn 9,6) János szerint Jézus a férfit úgy gyógyította meg, hogy a földre köpött, sarat csinált a nyálból, és rákenete a sarat a vak szemére. Márkkal ellentétben János még hozzáfűzi: „Az a nap, amelyen Jézus a sarat csinálta, és megnyitotta szemét, szombat volt... Erre a farizeusok közül néhányan azt mondták: »Nem Istentől való ez az ember, mert nem tartja meg a szombatot.«” (Jn 9,14-16) Ha Jézus valóban így cselekedett volna, a farizeusok kifogása a maguk szemszögéből érthető volna. Ám Jézus szándéka, amint már szó volt róla, nem az volt, hogy megtámadja Mózes törvényét, hanem az, hogy példaszerűen leleplezze a túlzottan kegyesek önfejtését. Ehhez keresett és talált is alkalmat.

„Egy másik szombaton bement a zsinagógába, és tanított. Volt ott egy ember, akinek a jobb keze sorvadott volt.” Az írástudók és farizeusok figyelték Jézust: gyógyít-e szombaton, hogy ily módon találjanak valamit, amivel vádolhassák... Jézus így szólt hozzájuk: Megkérdezem tőletek: szabad-e szombaton jót tenni? És így szólt a beteghez: „Nyújtsd ki a kezedet!” Ő kinyújtotta és meggyógyult a keze. Azok pedig tanácstalanok lettek, és arról beszéltek egymás

között, hogy mit tegyenek Jézussal. (Lk 6,6-11) Itt tehát egy krónikus betegről van szó, nem egy életveszélyben levőről. Jézus csak a szó útján gyógyít, ami meg is van engedve. De közben felhasználja az alkalmat, hogy a szombat értelméről beszéljen. Természetesen ezzel is csak ingerelte a kegyeskedőket, akik így nem tudták őt egy tiltott cselekményen rajtakapni. Egyébként az eredeti elbeszélés a farizeusokat sem említi kifejezetten. Ezt a világos tényállást Márk érthetetlenül eltorzítja, s ebben aztán követi Máté is. A kegyeskedők tanácsstalansága helyett ott így végződik a történet: „A farizeusok pedig kimenve, a Heródes-pártiakkal együtt azonnal arról tanácskoztak, hogyan végezzenek vele”. (Mk 3,6) Ez világos utalás az eljövendő keresztre feszítésre (Mk 15,1). A farizeusok efféle reakciója azonban igen valószínűtlen. Közülük még a legbőszebbek sem határozták volna el, hogy elveszejtsék Jézust azért, mert szombaton egy - ráadásul engedélyezett - gyógyítást vitt végbe. Ezért ez esetben Lukácsot kell előnyben részesítenünk.

Hogyan lehetne tehát ezt a problémakört összegezni? Valószínűleg úgy, hogy Jézus az élet erkölcsi oldalát hangsúlyozta a törvény gyakorlásának mérőben formalista oldalával szemben. Ezt a megállapítást elmélyíthetjük, ha megnézzük Jézusnak még két olyan vitáját, amelyekben nincs is szó törvényről. Az első egy gyógyítási elbeszélés, amelynek hasonlóan harcias a légköre. „És íme, vittek hozzá egy bénát, aki ágyban feküdt. Amikor Jézus látta a hitüket, így szólt a bénához: »Bízzál, fiam, megbocsáttattak bűneid.« Ekkor néhány írástudó így szólt magában: »Ez Istent káromolja! Ki bocsáthatja meg a bűnököt, ha nem az Isten egyedül?» Jézus pedig, mivel ismerte gondolataikat, így mondta: »Miért gondoltok gonoszt a szívetekben?» Ugyan mi könnyebb, ezt mondani: Megbocsáttattak bűneid! - vagy ezt mondani, Kelj fel és járj! Hogy pedig megtudjátok, hogy az ember Fiának⁷ van hatalma megbocsátani a bűnököt a földön - így szólt a bénához: »kelj fel, vedd az ágyadat, és menj haza!« Az pedig felkelt és hazament. Mindnyájan megrettentek és dicsőítették az Istent, aki ilyen hatalmat adott az embereknek.” (Mt 9,1-8)

Itt is, akárcsak a leszáradt kéz gyógyítása esetében, Jézus felhasználja az alkalmat egy tanítás elmondására. A gyógyítás nem öncél, hanem egy tanítás döntő bizonyítéka. Mivel úgy hitték, hogy a betegségek az elkövetett bűnök következményei, a bűnbocsánat a gyógyulást jelentheti. A béna meggyógyítása által Jézus azt bizonyította, hogy Isten megadta a hatalmat az embernek arra, hogy saját erejéből bűnököt bocsásson meg, amelyek semmiféle kapcsolatban nincsenek a megbocsátóval. Fontos az is, hogy Jézus akkor bocsátotta meg a beteg bűneit, miután látta a hitet a jelenlevőkben és valószínűleg a betegnél is. Jézus eredeti szavaiban soha nincs szó a személyébe vetett hitről, ahogyan azután a kereszténységben magától értetődő lett, ám a hit mint olyan hatalmát már Jézus felismerte: „Ha akkora hitetek volna, mint egy mustármag, és azt mondanátok ennek a hegynek: Menj innen oda! - odamenne.” (Mt 17,20)

Az előzőhöz hasonlóan, a másik vitában is bűnök megbocsátásáról van szó. Jézust azzal gyanúsították, hogy azért sikerülnek gyógyításai, mert a gonosz lelkeket Belzebub, a gonosz lelkek fejedelme által űzi ki. Erre a vádra többek közt ezt válaszolta: „Ha valaki az ember ellen szól valamit, annak is

megbocsáttatik, de aki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsáttatik meg sem ebben a világban, sem az eljövendőben.” (Mt 12,32) Ez a mondás azért jelentős, mivel Jézus megkeresztelkedése óta a Szentlélek birtokában tudta magát. Fontos ez a mondás azért is, mert ismételten rámutat, mire akar Jézus utalni vitáiban, azokban, amelyekben a törvényről van szó és olyanokban, amelyekről nincs. E vitaelbeszélések segítenek annak megállapításában, hogy miként is viszonyult Jézus a törvényhez, és hogyan használta azt fel tanításainak kifejtésében.

3. JÉZUS ÉS A TÖRVÉNY

Az előbbiekből láthattuk, hogy Jézus, amennyire csak lehetett, hű maradt a törvényhez. Ezen nem csodálkozhatunk, ha arra gondolunk, hogy Jézus a zsidó nép fia volt, és korában a törvénytisztelet olyan erős és kizárólagos volt, hogy komolyabb megsértése a legsúlyosabb ítéletet vonhatta volna maga után. Jézus azonban éles különbséget tesz az eredeti mózesi törvény és a farizeusok önként magukra vett szabályai között, az utóbbit a képmutatás kifejezésének tekinti. A törvény helyességét még olyan esetben is elfogadta, amikor a farizeusokkal kapcsolatban kellett azt megfogalmaznia: „Az írástudók és farizeusok a Mózes székében ülnek. Tehát mindazt, amit mondanak, tegyétek és tartsátok meg...” (Mt 23,2-3)

Az evangéliumok meglehetősen kevés utalást őriztek meg e témával kapcsolatban, a törvény kifejezéssel Máténál mindössze 8 helyen, Lukácsnál (eltekintve a 2. fejezettől) 4 helyen, míg Márknál egyszer sem szerepel. Bizonytalan, hogy e helyek egyikén is visszavezethető-e az Jézusra. A szinoptikus elbeszélés mai formája azonban két olyan tudósítást tartalmaz, amikor Jézus a törvénnyel kapcsolatos állásfoglalását konkrétan is összefoglalja. Az egyik a nagy parancsolat, a másik a Hegyi beszéd „Megmondattok a régieknek...” kezdetű mondásai.

a. A törvénytől a radikális szeretetparancsolatig

Mielőtt a szeretet kettős parancsát vizsgálnánk, meg kell néznünk egy másik helyet is, amely szorosan kapcsolódik e témához. Az „arany szabályról” és az ahhoz fűzött jézusi kommentárról van szó, „Amit szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a Törvény és ezt tanítják a próféták”. (Mt 7,12) Az arany szabály, mint erkölcsi imperatívusz, sok népnél előfordul, a zsidóságban már Jézus előtt a törvény summájának tekintették. Már Hillél rabbi azt mondja: „Ami nincs kedvedre, azt ne tedd felebarátodnak sem; ez az egész Törvény, a többi csak részletezés”. Ezt az elvet a korabeli zsidóság valószínűleg így is értelmezte: Isten ugyanazal a mértékkel mér neked, amellyel te mérsz felebarátodnak.

Jézus, akárcsak Hillél, az arany szabályban a Mózes törvényének összefoglalását látta. Ez érthető, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a „szeresd felebarátodat, mint magadat” (3Móz 19,18) ószövetségi mondást Jézus és a korabeli vallásos zsidók is a törvény fő szabályának tartották. Egy ősi, arám fordításban ez így hangzik: „Szeresd felebarátodat, s ami nincs kedvedre, ne tedd neki sem”. E parafrázisszerű fordításban tehát a „mint magadat” fordulatot az

aranyszabály negatív formájú variációja helyettesíti; tehát a „szeresd felebarátodat” szavakat pozitív parancsként értelmezték, a „mint magadat” szavakat pedig hozzá tartozó, negatív parancsként: ne bánj gyűlölettel a felebarátoddal, mivel te sem akarod azt, hogy veled úgy bánják.

Ám a „mint magadat” fordulatnak volt egy másik magyarázata is a felebaráti szeretet akkoriban oly fontos ószövetségi parancsolatában. A héberben a fordulatot úgy is lehet érteni: „mint te magad”, s akkor a felebaráti szeretet parancsa így hangzik: „Szeresd felebarátodat, mert ő is olyan, mint te magad”. Ezt a magyarázatot már Sirák fia is ismeri, amikor azt követeli, hogy bocsássuk meg a másik ember vétkét, mert az is bűn, ha valaki nem könyörül meg embertársán, „aki olyan, mint ő”. (Sirák 28,3-5) E szerint az ember felebarátjával való kapcsolatát annak a ténynek kell meghatározni, hogy mind a jó, mind a rossz tulajdonságokban azonos vele.

Ettől azonban messzire távolodott Jézus, aki szeretetparancsolatában széttörte a felebaráti szeretet ókori zsidó parancsolatának utolsó korlátját is. Hanina rabbi úgy vélte, hogy „az igaz embert szeretnünk kell, és a bűnöst sem szabad gyűlölni”, de Jézus így szólt: „Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket!” (Mt 5,44) Az ellenség szeretete annyira sajátosan jézusi követelés, hogy az Újszövetségben ő az egyetlen, akinek a szájából elhangzik, míg máshol csak azt olvassuk, hogy kölcsönösen szeressük egymást.

Jézus Mózes törvényének summáját magyarázva említi a felebaráti szeretet ószövetségi parancsát. Előtte pedig a „nagy parancsolatot” idézi: „Szeresd az Urat, a te Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből”. (5Móz 6,5) Ez az első és nagy parancsolat. A második hasonló ehhez: „Szeresd felebarátodat, mint magadat”. (3Móz 19,18) E két szabálytól függ az egész törvény.⁸ Szinte bizonyos, hogy itt azért tanított Jézus egy szájhagyományon élő mondást, mert saját küldetése szempontjából fontos volt. Korábban elterjedt volt, hogy egy vallási tanító átvegyen akár régi, akár közszájon forgó mondásokat. „Tehát minden írástudó⁹, aki tanítványává lett a mennyek országának, hasonló ahhoz a gazdához, aki őt és újat hoz elő éléstárából.” (Mt 13,52) Jézus nagy érdeme, hogy a régi ószövetségi parancsolathól „előhozva” úgy kapcsolt össze két szabályt, hogy az addig messze meghaladó többletet tudott felmutatni.

Lukács tudósításában a szeretet parancsolatához szorosan kapcsolódik az irgalmas szamaritánus példázata. (Lk 10,30 kv) Valóban, az „új törvényre” vonatkozó felfogását jól szemlélteti és tisztázza ez a példázat. A korabeli zsidóság, bár ismerte a szeretet parancsolatát (az csak egy volt a sok közül), mégis annak korlátozásáról gondolkodott. A példázat bevezetésében teljesen tárgyilagosan teszi fel a rabbi a parancsra vonatkozó kérdést: „Ki az én felebarátom?” (Lk 10,29) És Jézus erre válaszol az irgalmas szamaritánus példázattal. Abból a dialógusból, amely a példázatot szerkesztői módon, de teljesen társzerűen elemzi¹⁰ ezt lehet kivenni: az ószövetségi szeretetparancs lehetővé teszi, sőt, szükségessé teszi a határ felőli kérdést (zsidó partikularizmus); Jézus példabeszéde ezzel szemben a határtalan szeretetet hirdeti. Az elbeszélés ezzel a kérdéssel zárul: „Mit gondolsz, e három közül ki volt a felebarátja annak, aki

a rablók kezébe esett?” (Lk 10,36) Jézus ezzel a rabbi korábbi kérdésfelvetését mintegy megfordítja. E szerint a helyes kérdés nem az, hogy kötelességeimnek (pl.szeretet) hol van a határa, hanem az, hogy mi az a legtöbb, amit megtehetek és amit Isten elvár tőlem, hogy megtegyem?!

b. Megmondott a régieknek . . .

Itt a Hegyi beszéd ama részéről lesz szó, amelyben láthatólag Jézus lefektette a Mózes törvényére vonatkozó személyes álláspontját. (Mt 5,17-48) Itt tehát egyszerre hoz elő élestárából őt és újat.

Az itt megemlített parancsok megfelelnek a Tízparancsolat ötödik, hatodik és nyolcadik parancsolatainak és a szeretet felebaráti parancsának. Az az antitetikus forma, amely a hatszori előfordulás során többszörös átalakuláson megy át, értelemszerűen körülírva ezt akarta mondani: a zsinagógában hallottatok, amit Isten Mózes által a régieknek, atyáitoknak a Sinai hegyénél mondott... Én azonban azt mondom nektek...! Jézus tehát a maga tanításának kifejtését a régi tanítással párhuzamba állítva kívánja bemutatni.¹¹ Azonban az antitézisek első mondatai nem teljesen azonosak az ószövetségi parancsokkal. Az első mondás első mondata (Mt 5,21) az eredeti parancsot, „Ne ölj !”, összekapcsolja a kazuisztikus jogszabállyal: „Mert aki öl, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette”. A második antitézisben megnevezett hetedik parancsolat, bár a Mt 5,27-ben szó szerinti fogalmazásban áll, de a harmadik mondás révén a házasságjog körébe esik át. A hatodikban a felebarát szeretetparancsa egy sajátos korlátozással együtt hangzik el: „Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet.” (Mt 5,43)

Honnan származnak ezek a körülírások? Például a felebaráti szeretet parancsa soha sincs a rabbinusi iratokban ezzel a toldással ellátva: „és gyűlöld ellenségedet”. De ebben az értelemben gyakorolták már az Ószövetség szerint és annál inkább a kialakult zsidó gyakorlat szerint. A Lev 19,18 szerint a felebarát csak izraelita lehet. A szembeállítások első mondatai tehát nem eredeti ószövetségi parancsolatokat követnek, hanem sajátos magyarázó körülírásokat.

Ugyanakkor, az Ószövetség egyszerű szemléletével szemben az ókori zsidóság a bűnök egész dialektikáját fejlesztette ki, és mivel az embert többé nem tekintették problémamentes lénynek, maguk a bűnök is bonyolultabbakká váltak. Így lassan az apró bűnök váltak a legveszélyesebbekké, mert azokra nem figyel oda az ember, holott ugyanolyan ártalmasok. Vagyis a könnyű parancsolatok éppoly fontosak, mint a nehezek.

Ebben az értelemben kell olvasni a Máté 5,17-48-ban található szembeállításokat. A voltaképpeni magyarázatokat egy előszó vezeti be (Mt 5,17-20), amelyben Jézus igazolja módszerét és szándékát. Ha ezt a bevezetőt az akkori felfogásba visszahelyezve értelmezzük, akkor világos, hogy elengedhetetlenül fontos lehetett Jézus számára először is védekezni a törvény feloldásának gyanúja ellen. A bevezető megfelel a korabeli nyelvhasználatnak.¹² „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a Törvényt¹³ vagy a próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem, hanem hogy betöltsém”.

A módszer alapja, hogy a könnyű parancsolatokat, amelyek mellett az emberek figyelmetlenül mennek el, állítja a figyelem középpontjába, és értelmezi újra. Ez a törvény szigorítását jelenti, de nem rituális irányban, hanem embertársaink és ezáltal önmagunk vonatkozásában. Az efféle beállítás a korabeli zsidóság köreiből meglehetősen gyakran előfordult, amint azt a következő mondás is példázta: „Mindenkinek, aki felebarátját nyilvánosan megszegényíti (s ezzel elsápasztja őt), vért ont!”¹⁴ E gyakorlati séma szerint van felépítve a Hegyi beszédben Jézus első két írásmagyarázata: nemcsak az jut ítéletre, aki ő, hanem már az is, aki testvérére haragszik (Mt 5,21-22), és „mindenkinek, aki kívánsággal tekint asszonyra, már paráznaságot követ el vele szívében”. (Mt 5,28)

A következő mondás a felebarát szidalmazását emeli ki: „Aki pedig azt mondja atyjafiára: Ostoba! - méltó a főtörvényeszeki eljárásra, aki pedig azt mondja: Bolond! - méltó a gyehenna tüze” (Mt 5,22) A mondások során ugyanaz a szemlélet érvényesül.

Jézus tehát azt használta fel tanítása kifejezésére, hogy a könnyű parancsolatokat emelte ki, és ebben a szellemben tudta aztán összevetni a haragot a gyilkossággal, a vágyat a házasságtöréssel stb. Ami igazán fontos, hogy Jézus az erkölcsi parancsolatok esetében szétválasztja a zsidóságra annyira jellemző jogszabályokban való gondolkodást, amely mértékként az igazolhatóságot fogadta el, és helyette a belső érzületet, a lelkiületet állította mértékül. Ezt fogalmazza újra a kortárs költő: „Bűn az, aminek a nyomát is sikerült eltüntetni”.¹⁵

Jegyzetek:

¹ Lásd: R. Bultmann: The History of the Synoptic Tradition. Oxford. 1968. 54

² Csupán két embert ismerünk, akik önmagukat farizeusoknak nevezték, mégpedig a történész Josephus Flaviust (Önéletrajz. Ford. Révay József. Bp. 1948. 12) és Pált (Fil 3,5; ApCsel 23,6; 26,5). Ők azonban nem egészen tipikus farizeusok. A rabbiakat saját irodalmuk nemigen nevezi farizeusoknak. Például Pál tanítója, Gamáliel van egyedül így megnevezve az ApCsel-ban (5,34) és fia, Simon, Josephusnál (Önéletrajz,191)

³ A folytatás (Mt 23,34-36; Lk 11,49-51), ahogyan azt Lukácsból látjuk, eredetileg nem a farizeusokra vonatkozott

⁴ Josephus: A zsidók története. 883-884

⁵ Máté és Márk szerint

⁶ Dávid Flusser: Jézus az ókori zsidó történelem és irodalom tükrében. Bp. 1990. 46

⁷ Szó szerint: „Az Emberfia”.

⁸ Az „és a próféták” későbbi hozzátoldás. A korabeli beszédmóddal való összehasonlítás alapján az látszik valószínűnek, hogy a szöveg mostani formában csak akkor volna lehetséges, ha a kérdező próbára akarta volna tenni Jézust, hogy tudja-e a feleletet. Lukács (10,25-28) észrevette a nehézséget, és ki akarta küszöbölni.

⁹ A mondás nem Jézustól származik, keresztény átdolgozás jegyeit mutatja.

¹⁰ A perikópa, Lk 10,25-37, két eredetileg önálló hagyományt kapcsol össze. A szeretet kettős parancsát (Lk 10,25-28) és az irgalmas szamaritánus példázatát (Lk 10,30-31). A kettőt összekapcsoló kérdés Lk 20,9: Ki az én felebarátom?

¹¹ J. Jeremiás azt próbálja valószínűvé tenni, hogy mind a hat antitézis Jézusra megy vissza. Érvelései mégis azt mutatják, hogy a két csoportnak a megkülönböztetése eddig nagyon sematikus volt. Tovább csak hagyománytörténeti elemzés vezetne. Vö: New Testament Theology. The Proclamation of Jesus. London. 1971, 240kv

¹² A nyelvhasználathoz vesd össze: Róm 3,31

¹³ Úgy tűnik, hogy a „vagy a próféták” szavak nem eredetiek.

¹⁴ E. Jakob: Theology of the Old Testament. London. 1958, 154

¹⁵ Pilinszky János

SIMÉN DOMOKOS

NEVELÉSÜGY A MAROS-MAGYARSZENTBENEDEKI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉGBEN AZ 1800-1860-AS ÉVEKBEN

A 19. század erdélyi viszonylatban a reform korszaka volt, mely a polgári nemzeti átalakítást készítette elő. Ezzel a falvak népét társadalmi és kulturális értékek hordozójává is akarta tenni. „A cél, felébreszteni az alvó nemzetet” a népben.

Az „ébresztők” a falukban az egyházközségekhez és az iskolákhoz is érkeztek újszerű szellemükkel, azokkal a tanítókkal és lelkészekkel, akiket a „modern kor”, a „haladó idők szelleme” a felsőbb iskolákban megragadott.

Tudni és tenni, az két dolog volt mindig. Nem a „piacos falvak” földrajzi fekvése határozta meg az iskola „minőségét-szintjét”, hanem a lelkész és a tanító összhangjából való „összeműködés”, „hozzállásuk”. Az eldugott, félreeső, szegényebb egyházközségek földrajzi helyzete nagyban befolyásolta, beárnyékolta egy-egy egyházközségben a belső emberek munkáját és annak eredményét.

Egyházunk vezetősége idejében belátta azt, hogy a megújulás és a megmaradás a jövő nemzedéktől, a gyermekektől és az ifjúságtól függ. Ezért egyházi vezetőségünk az 1817. január 4-9. között tartott Főtanács 67. jegyzőkönyvi pontja határozatával előírta és beosztotta az iskolai tananyagot a sillabizánsoktól a szintaxistákig (1-6 osztályig)¹. Ugyanakkor intézkedett az iskolai év kezdéséről, a növendékek beszerzéséről, az évváróról, a lelkész, a keblitanács és az Esperesi Vizsgálószerk ellenőrzéséről is, valamint a tanítók tevékenységéről. A tanító fő kötelességét így határozta meg: „szorgalmasan és értelmesen” tanítson, és mindent tegyen meg, amit a gyermekek jó nevelésére szükségesnek vél.² Ugyanitt intézkedett a leánygyermek tanításáról is³.